

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Рішенням Європейського суду з прав людини було встановлено порушення національними судами ст. 1 зазначеного протоколу: суди за вимогою інших співвласників позбавили особу права власності на належну їй частку квартири з порушенням правил щодо попереднього внесення суми відшкодування вартості такої частки на депозит суду, не врахувавши, що встановлена ст. 365 ЦК України вимога про попереднє внесення на депозитний рахунок суду вартості частки в спільному майні в разі припинення права власності за вимогою інших співвласників є однією з основних умов ухвалення рішення про позбавлення особи майна без її згоди

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 12 вересня 2011 р.

(в и т я з)

У липні 2003 р. Р.А.І. звернувся до суду з позовом до Р.А.В. про виділення частки зі спільного майна.

Позивач зазначив, що він, Р.А.В. та І. є співвласниками квартири. Пославшись на те, що ця квартира складається з трьох ізольованих жилих кімнат і йому належить $\frac{1}{4}$ частка спірної квартири, просив виділити йому у власність жилу кімнату площею $14,6 \text{ м}^2$ у порядку, передбаченому ст. 15 ЦК 1963 р.

У серпні 2003 р. Р.А.В. та І. звернулися до суду із зустрічним позовом до Р.А.І. про визнання права власності на квартиру та стягнення суми.

Пославшись на те, що Р.А.І. у спірному жилу приміщенні не проживає, спільне користування квартирою неможливе, крім того, належна йому ідеальна частка квартири становить $13,2 \text{ м}^2$, тому його вимоги про виділення йому у власність жилої кімнати площею $14,6 \text{ м}^2$ безпідставні, Р.А.В. та І. просили припинити право власності Р.А.І. на належну йому $\frac{1}{4}$ частку квартири, визнати за ними право власності на зазначену частку квартири та стягнути з них на користь Р.А.І. вартість цієї частки.

Шевченківський районний суд м. Києва рішенням від 28 травня 2004 р. в задоволенні по-

зовних вимог Р.А.І. відмовив; зустрічні позовні вимоги Р.А.В. та І. задовольнив: визнав за ними право власності на належну Р.А.І. $\frac{1}{4}$ частку квартири (по $\frac{1}{8}$ частці); стягнув на користь Р.А.І. з кожної з них по 60 тис. 873 грн 75 коп.

Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 14 вересня 2004 р. це рішення районного суду змінив, посилав на ст. 115 ЦК 1963 р. як на правову підставу вирішення спору виключив і постановив вважати, що спір вирішено на підставі статей 364, 365 ЦК; у решті рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 16 червня 2005 р. ухвалені у справі судові рішення залишила без змін.

Європейський суд з прав людини рішенням від 21 грудня 2010 р. у справі за заявою Р.А.І. № 35041/05 установив наявність порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Перший протокол), ратифікованого Україною Законом від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, а саме: незаконне позбавлення Р.А.І. майна у зв'язку з порушенням правил щодо попереднього депонування суми відшкодування, що може при-

звести до негативних економічних наслідків для Р.А.І., оскільки вимога попереднього платежу є не технічною складовою процедури відчуження майна, яка встановлена законом, а основною вимогою, на якій повинно ґрунтуватися рішення суду про позбавлення особи майна без її згоди, тому рішення національних судів не мали юридичної підстави, суди свавільно відхилилися від писаного права, не надавши обґрунтування, та відхилили вимоги заявника щодо справедливої сатисфакції.

Рішення Європейського суду з прав людини від 21 грудня 2010 р. у цій справі набуло статусу остаточного 21 березня 2011 р.

14 квітня 2011 р. Р.А.І. звернувся до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ із заявою про перегляд ухвалених у справі судових рішень і, пославшись на встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом, просив скасувати рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 28 травня 2004 р., ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 14 вересня 2004 р., ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 червня 2005 р. та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 6 червня 2011 р. допустила до провадження Верховного Суду України цивільну справу за позовом Р.А.І. до Р.А.В. про виділення частки зі спільного майна й за зустрічним позовом Р.А.В., І. до Р.А.І. про визнання права власності на квартиру та стягнення суми для перегляду рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 28 травня 2004 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 14 вересня 2004 р., ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 червня 2005 р.

Суддя Верховного Суду України ухвалами від 20 червня 2011 р. відкрив провадження про перегляд рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 28 травня 2004 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 14 вересня 2004 р., ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 червня 2005 р.; витребував матеріали справи; визначив органом державної влади, представник якого може дати пояснення в суді по суті

заяви у справі за позовом Р.А.І. до Р.А.В. про виділення частки зі спільного майна та за зустрічним позовом Р.А.В., І. до Р.А.І. про визнання права власності на квартиру та стягнення суми, Кабінет Міністрів України.

Як на підставу для перегляду рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 28 травня 2004 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 14 вересня 2004 р., ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 червня 2005 р. Р.А.І. послався на рішення Європейського суду з прав людини від 21 грудня 2010 р. у справі «Андрій Руденко проти України» за заявою Р.А.І. № 35041/05.

Заслухавши суддю-доповідача, дослідивши доводи заявника, Верховний Суд України визнав, що заява підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог Р.А.І. і задовольняючи зустрічні позовні вимоги Р.А.В. та І., суд першої інстанції, з висновками якого погодилися суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив із того, що оскільки належна Р.А.І. ¼ частка у квартирі не може бути виділена в натурі, Р.А.І. у спірній квартирі не проживає, сумісне користування цим жилим приміщенням неможливе, то за Р.А.В. та І. як іншими учасниками спільної власності слід визнати право власності на належну Р.А.І. ¼ частку квартири й стягнути з них на користь Р.А.І. вартість такої частки.

Проте з такими висновками судів погодитися не можна.

Відповідно до ст. 1 Першого протоколу кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Згідно зі ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Україною Законом від 17 липня 1997 р. (далі — Конвенція), держави, які ратифікували Конвенцію, взяли на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення Європейського суду з прав людини в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

Порядок виконання рішення Європейського суду з прав людини, яке набуло статусу остаточного, визначається Законом від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-IV), Законом від 21 квітня

1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV), іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до ст. 1 Закону № 3477-IV виконанням рішення Європейського суду з прав людини є: а) виплата Стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; б) вжиття заходів загального характеру.

Згідно зі ст. 10 цього Закону з метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру: а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції та протоколів до неї (*restitutio in integrum*); б) інші заходи, передбачені у рішенні Європейського суду з прав людини.

Відновлення попереднього юридичного стану Стягувача здійснюється, зокрема, шляхом: а) повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі; б) повторного розгляду справи адміністративним органом.

У справі, що розглядається, рішенням Європейського суду з прав людини було встановлено порушення національними судами ст. 1 Першого протоколу: суди за вимогою інших співвласників позбавили Р.А.І. права власності на належну йому частку квартири з порушенням правил щодо попереднього внесення суми відшкодування вартості такої частки на депозит суду, не врахувавши, що встановле-

на ст. 365 ЦК вимога про попереднє внесення на депозитний рахунок суду вартості частки в спільному майні в разі припинення права власності за вимогою інших співвласників є однією з основних умов ухвалення рішення про позбавлення особи майна без її згоди, тому рішеннями національних судів Р.А.І. незаконно позбавлений майна.

Згідно зі ст. 355 ЦПК заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Відповідно до ч. 3 ст. 360⁴ ЦПК, якщо судові рішення у справі переглядається з підстави, визначеної п. 2 ч. 1 ст. 355 цього Кодексу, суд скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і направляє справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення.

Керуючись статтями 355, 360³, 360⁴ ЦПК, Верховний Суд України заяву Р.А.І. задовольнив: рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 28 травня 2004 р., ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 14 вересня 2004 р., ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 червня 2005 р. скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» не регулює правові відносини щодо відшкодування моральної шкоди членам сім'ї працівника, завданої його смертю в результаті нещасного випадку на виробництві.

Такі відносини регулюються нормами статей 1167, 1168 ЦК України.

Установивши, що смерть особи настала внаслідок отриманого на виробництві професійного захворювання, суди не застосували закон, який підлягав застосуванню

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 10 жовтня 2011 р.

(в и т я з)

У серпні 2010 р. С.Л. звернулася до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Темп» (далі — ВАТ), відділення виконавчої ди-

рекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в м. Черкасах (далі — відді-

лення Фонду і Фонд відповідно) про відшкодування майнової та моральної шкоди.

Позивачка послалася на те, що її чоловік, С.В., працював у ВАТ з 1957 р. до березня 1995 р. На підставі висновку медико-соціальної експертної комісії (далі — МСЕК) у квітні 1994 р. йому було встановлено 40 % втрати професійної працездатності у зв'язку з професійним захворюванням (вегето-сенсорна полінейропатія верхніх кінцівок, двосторонній кохлеарний неврит зі значним ступенем пониження слуху).

6 грудня 1994 р. науково-дослідним інститутом С.В. встановлено професійне захворювання (діагноз: хронічний бронхіт у стадії загострення й середньо- та нижньодольовий пневмосклероз ДН-П). Однак підприємство із цього приводу розслідування не провело. Висновком МСЕК С.В. встановлено 60 % втрати професійної працездатності. 6 грудня 1994 р. йому було виплачено одноразову допомогу за 20 % втрати професійної працездатності. З такою виплатою її чоловік не погодився, оскільки вважав, що ВАТ мало виплатити йому одноразову допомогу за 60 % втрати професійної працездатності за захворюванням, установленим 6 грудня 1994 р. Незважаючи на неодноразові звернення її чоловіка із цього приводу, відповідач одноразову допомогу не нарахував. 24 серпня 2007 р. С.В. помер. У довідці МСЕК від 5 грудня 2007 р. зазначено про причинний зв'язок його смерті з професійним захворюванням, установленим 6 грудня 1994 р.

Пославшись на викладене та уточнивши позовні вимоги, С.Л. просила, по-перше, зобов'язати ВАТ перерахувати одноразову допомогу та стягнути з відповідача на її користь 26 тис. 641 грн недонарахованої одноразової допомоги; по-друге, на підставі статей 1167, 1168 ЦК стягнути з ВАТ моральну шкоду в сумі 180 тис. грн, завдану їй смертю чоловіка, яка настала внаслідок професійного захворювання з вини підприємства.

Придніпровський районний суд м. Черкас рішенням від 9 березня 2011 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Черкаської області від 27 квітня 2011 р., у задоволенні вимог про стягнення одноразової допомоги та моральної шкоди відмовив.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 липня 2011 р. у відкритті касаційного провадження С.Л. відмовлено.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою

від 19 вересня 2011 р. допустив справу за позовом С.Л. до ВАТ і відділення Фонду про відшкодування майнової та моральної шкоди за заявою С.Л. про перегляд ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 липня 2011 р.

У зазначеній заяві С.Л., пославшись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції до спірних правовідносин положень чинного законодавства, а саме п. 1 ч. 2 ст. 1167 та ч. 2 ст. 1168 ЦК, просила скасувати зазначену ухвалу та направити справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

На обґрунтування заяви С.Л. додала ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 2 вересня 2009 р. у справі за позовом С.Т. до ВАТ, відділення Фонду про відшкодування моральної шкоди, в якій, на її думку, інакше застосовано положення п. 1 ч. 2 ст. 1167 та ч. 2 ст. 1168 ЦК.

Ухвалою Верховного Суду України від 2 вересня 2009 р. в цій справі скасовано рішення Апеляційного суду Черкаської області та залишено в силі рішення суду першої інстанції, яким стягнуто з ВАТ на користь позивачки 25 тис. грн у рахунок відшкодування моральної шкоди.

Перевіривши за матеріалами справи наведені в заяві доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява С.Л. підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Як убачається з матеріалів справи, судові рішення у справі за позовом С.Л. ухвалені щодо окремих позовних вимог: по-перше, про перерахування і стягнення недоплаченої С.В. одноразової допомоги; по-друге, про стягнення моральної шкоди, завданої смертю С.В. унаслідок професійного захворювання.

Відповідно до ст. 355 ЦПК заява про перегляд судових рішень у цивільній справі може бути подана виключно з підстав: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

На підтвердження підстав, установлених у цій статті ЦПК, С.Л. послалася на ухвалу Верховного Суду України від 2 вересня 2009 р., якою було скасовано рішення апеляційного суду й залишено в силі рішення суду першої інстанції у справі С.Т.

Верховний Суд України виходив із того, що праввідносини між позивачкою та підприємством, з вини якого настала смерть її чоловіка внаслідок професійного захворювання, регулюються нормою ст. 1168 ЦК, на підставі якої підприємство зобов'язане відшкодувати їй моральну шкоду, заподіяну смертю чоловіка.

У справі, що розглядається, суди дійшли протилежного висновку та відмовили С.Л. у задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди, завданої смертю С.В. унаслідок професійного захворювання, виходячи з того, що роботодавець не несе відповідальності перед членами сім'ї працівника за моральну шкоду з підстав, передбачених ст. 1168 ЦК.

Касаційний суд, відмовляючи у відкритті касаційного провадження, вважав, що доводи касаційної скарги, додані до неї матеріали, зміст оскаржуваних рішень не дають підстав для висновку про неправильне застосування норм матеріального права чи порушень процесуального права при їх ухваленні.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні касаційним судом одних і тих самих норм права — п. 1 ч. 2 ст. 1167, ч. 2 ст. 1168 ЦК, Верховний Суд України виходить із такого.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі — Закон) дія цього Закону поширюється на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту).

Згідно із ч. 1 ст. 21 Закону в разі настання страхового випадку (а таким на підставі статей 13 та 14 цього Закону є смерть застрахованого унаслідок професійного захворювання) Фонд зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні, страхові виплати. Перелік грошових сум страхових виплат на відшкодування такої шкоди міститься в п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону. До грошових сум, які в разі смерті застрахованого працівника підлягають виплаті особам, що перебували на його утриманні, Законом віднесено одноразову допомогу,

пенсію у зв'язку з втратою годувальника та відшкодування вартості пов'язаних з похованням ритуальних послуг (підпункти «б», «д» п. 1, п. 2 ч. 1 ст. 21 Закону).

Виплата Фондом грошових сум на відшкодування моральної шкоди, завданої смертю застрахованого внаслідок професійного захворювання, членам його сім'ї Законом не передбачено.

Отже, Закон не регулює правові відносини щодо відшкодування моральної шкоди членам сім'ї працівника, завданої його смертю в результаті нещасного випадку на виробництві.

Такі відносини регулюються нормами статей 1167, 1168 ЦК.

У ч. 2 ст. 1168 ЦК передбачено, що моральна шкода, завдана смертю фізичної особи, відшкодується її чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим), а також особам, які проживали з нею однією сім'єю.

Установивши, що смерть чоловіка С.Л. настала внаслідок отриманого на виробництві професійного захворювання, суди не застосували закон, який підлягав застосуванню.

За таких обставин ухвала судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 липня 2011 р. про відмову С.Л. у відкритті касаційного провадження в частині позову С.Л. про відшкодування моральної шкоди підлягає скасуванню з направленням справи в цій частині на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Що ж стосується заяви С.Л. про перегляд ухвали судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 липня 2011 р. в частині відмови у відкритті касаційного провадження у справі в частині позову С.Л. про стягнення одноразової допомоги, то позивачка не довела наявності неоднакового застосування судом касаційної інстанції до спірних праввідносин положень чинного законодавства.

Керуючись статтями 360², 360³, 360⁵ ЦПК, Верховний Суд України заяву С.Л. задовольнив частково: ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 липня 2011 р. в частині позову С.Л. до ВАТ про відшкодування моральної шкоди скасував, передав справу в цій частині на новий розгляд до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.